

AZ EURÓPAI UNIÓ BÍRÓSÁGÁNAK ÍTÉLETEIBŐL

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE A C-585/18.,
C-624/18. ÉS C-625/18., A. K.
KONTRA KRAJOWA RADA
SEDOWNICTWA, VALAMINT CP
ÉS DO KONTRA SAÐ NAJWYZSZY
EGYESÍTETT ÜGYBEN¹

Tények és pertörténet.

Lengyelországban 2018 tavaszán lépett hatályba a törvény a legfelső bíróságról szóló törvény módosításáról, amely a korábbi szabályozással szemben hetven helyett hatvanöt évben határozta meg a bírói nyugdíjkorhatárt. A jogszabály értelmében a bírák, legkésőbb hat hónappal a nyugdíjkorhatár betöltése előtt, kérhetik a köztársasági elnöktől hivatali idejük további három évvel való meghosszabbítását, amennyiben igazolni tudják, hogy egészségük szempontjából alkalmasak a bírói hivatás gyakorlására. Az engedély megadásának feltétele, hogy a köztársasági elnök a bírói igazgatási csúcsszerv, a nemzeti igazságszolgáltatási tanács (a továbbiakban: KRS) állásfoglalását beszerezze. A KRS-ben részt vesz a legfelső bíróság elnöke, az igazságügyi miniszter, a legfelső közigazgatási bíróság elnöke; egy tagot a köztársasági elnök jelöl ki, tizenöt tagot a Szejm választ ki a bírák közül, két tagot a Szejm képviselői közül választanak, további két tagot pedig a Szenátus választ ki a szenátorok közül. A törvény emellett új tanácsot hozott létre, amelynek hatáskörébe a legfelső bíróság bíráit érintő fegyelmi, munkaügyi és társadalombiztosítási, valamint nyugdíjazási ügyek tartoznak.

A C-585/18. sz. ügyben a legfelső közigazgatási bíróság egyik bírása, aki a legfelső bíróságról szóló új törvény hatálybalépése előtt betöltötte a 65. életévét, nyilatkozatot tett arról, hogy szolgálatban kíván maradni. A KRS e kérelemmel kapcsolatban elutasító állásfoglalást tett közzé, amelyet az érintett bíró megtagadott a legfelső bíróság előtt. A C-624/18. és a C-625/18. sz. ügyekben a legfelső bíróság két bírása, akik szintén az új törvény hatálybalépése előtt töltötték be a 65. életévüket, nem tettek nyilatkozatot: miután a köztársasági elnök nyugállományba helyezte őket, a döntéssel szemben keresetet nyújtottak be a legfelső bíróság előtt. Mivel ezek a keresetek még az újonnan létrehozandó fegyelmi tanács megalakulása előtt érkeztek a legfelső bíróságra, az ügyek a korábbi jogszabály szerint illetékes munkaügyi és társadalombiztosítási tanács elé kerültek. Ez utóbbi tanács

felfüggesztette az eljárását, és előzetes döntéshozatal céljából kérdéseket terjesztett a Bíróság elé.

Az előzetes döntéshozatal iránti kérelmek az EUSZ 2. cikkének, az EUSZ 19. cikk (1) bekezdése második albekezdésének, az EUMSZ 267. cikk harmadik bekezdésének, az Európai Unió Alapjogi Chartája (a továbbiakban: Charta) 47. cikkének, valamint a foglalkoztatás és a munkavégzés során alkalmazott egyenlő bánásmód általános kereteinek létrehozásáról szóló, 2000. november 27-i 2000/78/EK tanácsi irányelv 9. cikke (1) bekezdésének értelmezésére vonatkoznak.

A két ügyben feltett összesen öt kérdés lényegében három jogkérdés értelmezésére irányul. Először is arra, hogy köteles-e megtagadni az előterjesztő bíróság a jogorvoslati kérelemmel érintett ügyekben az olyan nemzeti szabályozás alkalmazását, amely az ügyek eldöntésének hatáskörét egy még nem működő bírósági tanács számára tartja fenn? Másodszor: önálló és független bíróságnak tekinthető-e a legfelső bíróság újonnan létrehozott, kizárólag a KRS által választott bírákból álló tanácsa, tekintettel arra, hogy a KRS jogalkotó és végrehajtó hatalomtól való függetlensége nem biztosított? Az előző kérdésre adott nemleges válasz esetén pedig a (harmadik) kérdés az, hogy az előterjesztő bíróság köteles-e figyelmen kívül hagyni ezen ügyekben a hatáskörét kizáró törvényi rendelkezéseket?²

A Bíróság érvelése

Tehtetttel arra, hogy az előzetes döntéshozatali kezdeményezést követően a köztársasági elnök kinevezte az érintett fegyelmi tanács bírát, az első kérdéssel a Bíróság érdemben nem foglalkozott. A fennmaradó két kérdés vonatkozásában a lengyel főügyész elsődlegesen a Bíróság hatáskörének hiányára hivatkozott, mivel álláspontja szerint a „független bíróság” fogalmát a kérdésekben felhívott normák nem tartalmazzák. A Bíróság azonban – megerősítve a 2019. június 24-i Bizottság kontra Lengyelország (C-619/18, EU:C:2019:531, 52. pont) ügyben hozott ítéletében foglaltakat – leszögezte, hogy noha a tagállamok igazságszolgáltatási szervezete nemzeti hatáskörbe tartozik, a tagállamoknak tiszteletben kell tartaniuk az uniós jogból eredő kötelezettségeiket. A főügyész másodlagosan arra hivatkozott, hogy a kérdést előterjesztő bíróságok nem uniós jogot hajtának végre, így ezen okból sem állapítható meg a Bíróság

róság hatásköre. E körben a Bíróság hangsúlyozta, hogy felperesek többek között az életkoron alapuló, foglalkoztatás kapcsán alkalmazott hátrányos megkülönböztetésről szóló 2000/78. irányelv szerinti tilalmának megsértésére, valamint a hatékony jogorvoslat hiányára hivatkoznak, így a Bíróság a Charta 47. cikkének, valamint az EUSZ 19. cikk (1) bekezdése második albekezdésének értelmezésére állapította meg a hatáskörét.

A KRS, a főügyész és a lengyel kormány hivatkozott továbbá a kérdések okafogyottságára, mivel 2019 januárjában hatályba lépett az ügyben érintett törvény módosítása, mely szerint a felső korhatár kizárólag a törvény hatályba lépése után kinevezett bírákra vonatkozik, a hivatalukat veszített bírák pedig *ex lege* visszakerültek tisztségükbe. A Bíróság erre vonatkozóan nyilatkozta a kérdést előterjesztő bíróságot, amely fenntartotta kérdéseit. Az előterjesztő bíróság kifejtette, hogy a módosító jogszabály ugyan tisztségükbe visszahelyezte az érintett bírakat, és fikciót állított fel hivataluk folytonosságára nézve, ugyanakkor az alapügy fő kérdése az, hogy az uniós jog elsőbbsége alapján, a nemzeti szabályok mellőzésével tekinthető-e úgy, hogy az érintett bírák soha nem vonultak nyugállományba, és ezen időszak alatt végig, teljes hatállyal hivatalban maradtak. Az érvet a Bíróság a nyilatkozattételt elmulasztó legfelső bírósági bírák esetében elfogadta, a nyilatkozatot tévő közigazgatási legfelső bíró esetében azonban okafogyottként értelmezte, mivel esetében a KRS állásfoglalását a tagállami bíróság a módosításra tekintettel még hatálytalannak értékelheti eljárásában. A fennmaradó két előzetes kérdést – az egyik a fegyelmi tanács függetlenségére, a másik a nemzeti jogszabály alkalmazásának mellőzésére vonatkozott – a lengyel kormány elfogadhatatlannak minősítette. A kormány érvelését azonban a Bíróság érdemi védekezésként értékelte, ennél fogva érdemben döntött róla.

A Bíróság kiemelte, hogy Charta 47. cikk első és második bekezdése megfelel az Emberi Jogok Európai Egyezménye 6. cikk (1) bekezdésének, így a Charta értelmezése során olyan védelmi szintet köteles biztosítani, ami megfelel az Emberi Jogok Európai Bírósága (a továbbiakban: EJEB) által értelmezett védelmi szintnek. Az EJEB gyakorlata szerint pedig egy bíróság függetlenségének vizsgálata során olyan objektív tényezőket kell figyelembe venni, mint a bíróság tagjainak kijelölési módja és hivatali idejük, a külső befolyást kiküszöbölő tényezők, valamint értékelni kell azt is, hogy a bíróság működése a függetlenség látszatát kelti-e.

A Bíróság szerint jelen ügyben a következő tényezők tekinthetők relevánsnak: (i) a KRS korábbi tagjainak megbízatását hamarabb megszüntették, mint

hogy a mandátumuk lejárt volna, (ii) a tagok többségét nem a bírák választják maguk közül, hanem a törvényhozás, (iii) az új összetételű KRS kinevezése során szabálytalanságok történtek. A kérdést előterjesztő bíróságnak ezeket a tényezőket kell vizsgálnia.

A Bíróság döntése és a ratio decidendi

A Bíróság értelmezése szerint az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkének, valamint a 2000/78/EK tanácsi irányelv 9. cikke (1) bekezdésének ellentmond az a megoldás, hogy az uniós jog alkalmazására vonatkozó jogviták olyan fórum kizárólagos hatáskörébe tartoznak, ami nem minősül a Charta 47. cikke értelmében vett független és pártatlan bíróságnak. Ilyen esetnek minősül, ha a szóban forgó fórum létrehozását megalapozó objektív feltételek, a fórum jellemzői, illetve a tagjai kinevezésének módja jogos kétségeket ébreszthetnek a jogalanyokban azt illetően, hogy a fórum nem áll-e külső tényezők – különösen a jogalkotó és végrehajtó hatalom – közvetlen vagy közvetett hatása, befolyása alatt, nem áll-e különböző érdekek ütközőzónájában, semleges-e. Ha az adott fórum nem tűnik függetlennek, illetve pártatlannak, az alááshatja a jogalanyok bizalmát az igazságszolgáltatással szemben, noha erre a bizalomra szükség van egy demokratikus társadalomban. A kérdést előterjesztő bíróság feladata – valamennyi rendelkezésére álló releváns tényező figyelembe vételével – annak eldöntése, hogy a Sąd Najwyższy (legfelső bíróság) fegyelmi tanácsa ilyen fórumnak tekintendő-e.³

Ilyen esetben az uniós jog elsőbbségének elvét úgy kell értelmezni, hogy a kérdést előterjesztő bíróság feladata az olyan nemzeti szintű jogi rendelkezés alkalmazásának mellőzése, ami az alapjogviták elbírálására vonatkozó hatáskört az említett fórumnak tartja fenn, mégpedig annak érdekében, hogy a szóban forgó jogvitát a függetlenség és pártatlanság fent említett követelményeinek megfelelő, az érintett területen hatáskörrel rendelkező bíróság rendezhesse, kiküszöbölve a rendelkezés okozta akadályt.

Molnár Noémi

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE A C-192/18. BIZOTTSÁG KONTRA LENGYELORSZÁG (A RENDES BÍRÓSÁGOK FÜGGETLENSÉGE) ÜGYBEN⁴

Tények és pertörténet

A lengyel törvényhozás által 2017. július 12-én elfogadott törvény a rendes bíróságok szervezetről szó-

ló törvény és bizonyos más törvények módosításáról a nők tekintetében 60, a férfiak tekintetében 65 évre szállította le a rendes bíróságok bírái és az ügyészek nyugdíjkorhatárát, valamint a legfelső bíróság bírái előrehozott nyugdíjba vonulásának korhatárát, miközben korábban e korhatárok mindkét nem számára 67 évben voltak rögzítve. Emellett a törvény diszkrecionális jogkört biztosított az igazságügyi miniszternek arra, hogy az így meghatározott, nemenként eltérő új nyugdíjkorhatáron túl meghosszabbítsa a lengyel rendes bíróságok bíráinak szolgálati viszonyát.

Mivel a Európai Bizottság úgy ítélte meg, hogy e szabályok ellentétesek az uniós joggal – azon belül is elsősorban az egyenlő bánásmód, valamint a bírói függetlenség elvével –, 2017. július 28-án felszólító levelet küldött a Lengyel Köztársaságnak. Miután a tagállam vitatta az uniós jog megsértését, 2017. szeptember 12-én a Bizottság indokolással ellátott véleményt adott ki, amelyben fenntartotta kifogásait, és következképpen felszólította a Lengyel Köztársaságot arra, hogy az indokolással ellátott vélemény kézhezvételétől számított egy hónapon belül tegyen eleget az abban foglaltaknak. Tekintettel arra, hogy a tagállam továbbra is tagadta a hivatkozott jogsértések fennállását, a Bizottság 2018. március 15-én kötelezettségszegés megállapítása iránti keresetet nyújtott be a Bírósághoz.

Keresetlevezében a Bizottság arra kérte a Bíróságot, hogy állapítsa meg: (i) a törvény eltérő nyugdíjkorhatárt előíró rendelkezései ellentétesek az EUMSZ 157. cikkével, valamint a férfiak és nők közötti esélyegyenlőség és egyenlő bánásmód elvének a foglalkoztatás és munkavégzés területén történő megvalósításáról szóló, 2006. július 5-én elfogadott 2006/54/EK európai parlamenti és tanácsi irányelv 5. cikk a) pontjával és 9. cikk (1) bekezdés f) pontjával, továbbá (ii) a rendes bíróságok bíráira vonatkozó nyugdíjkorhatár csökkentése és a lengyel igazságügyi miniszternek juttatott diszkrecionális jogkör ellentétesek az EUSZ 19. cikk (1) bekezdésének az Európai Unió Alapjogi Chartája 47. cikkével összefüggésben értelmezett második albekezdésével.

Tanchev főtanácsnok 2019. június 20-án kelt indítványában azt javasolta a Bíróságnak, hogy a Bizottság keresetének megfelelően állapítsa meg a Lengyel Köztársaság kötelezettségszegését mindkét fent említett pontban.⁵

A Bíróság érvelése

A Bíróság elsőként a bírákra és ügyészekre vonatkozóan bevezetett, nemenként eltérő nyugdíjkorhatárról nyilatkozott. Rámutatott, hogy az említett bírák és ügyészek nyugdíjügyei az EUMSZ 157. cikkének

hatálya alá tartoznak (miszerint a férfi és a női munkavállalók egyenlő vagy egyenlő értékű munkáért egyenlő díjazásra jogosultak), és a 2006/54 irányelv alapján a foglalkoztatási szociális biztonsági rendszerekben is alkalmazandók az egyenlő bánásmódot előíró rendelkezések, mivel a kérdéses öregségi nyugdíjak megfelelnek a bírói gyakorlat által megállapított kritériumoknak (ti. csak egy bizonyos munkavállalói kategóriát érintenek, közvetlenül a letöltött szolgálati időhöz igazodnak, összegüket a nyugállományba vonulás előtti utolsó díjazás alapján kell kiszámítani). A Bíróság, mivel nem talált megfelelő kimentési okot a megkülönböztetést illetően, úgy ítélte meg, hogy a törvény nemi alapú közvetlen hátrányos megkülönböztetésnek minősíthető feltételeket vezetett be a nyugdíjrendszer e szegmensében. Elutasította a Lengyel Köztársaságnak azt az érvét, miszerint az eltérő bánásmód a női bírák és ügyészek előnyben részesítésének lenne tekinthető. A szóban forgó különbségtétel ugyanis jellegénél fogva nem alkalmas azoknak a hátrányoknak az ellensúlyozására, amelyeknek a női közzolgálati alkalmazottak ki vannak téve a szakmai életük során; nem segíti a nők szakmai előmenetelét. A Bíróság tehát megállapította, hogy a szóban forgó szabályozás sérti az EUMSZ 157. cikkét és a 2006/54 irányelvet.

Ezt követően a Bíróság az igazságügyi minisztert megillető diszkrecionális jogkört vizsgálta, főként a 2019. június 24-i Bizottság kontra Lengyelország (a legfelső bíróság függetlensége) ítélet,⁶ a 2018. február 27-i Associação Sindical dos Juizes Portugueses ítélet⁷ és a 2018. július 25-i Minister for Justice and Equality (az igazságszolgáltatási rendszer hiányosságai) ítélet⁸ alapján. A Bíróság a tagállamokat az uniós jog által szabályozott területeken a hatékony bírói jogvédelem biztosításához szükséges jogorvoslati lehetőségek megteremtésére kötelező rendelkezés, az EUSZ 19. cikk (1) bekezdése második albekezdésének alkalmazhatóságáról és hatályáról foglalt állást. E tekintetben rámutatott arra, hogy a lengyel rendes bíróságok az uniós jog alkalmazására, értelmezésére vonatkozó kérdésekről határozhatnak, így e bíróságokra nézve irányadók az említett jogvédelmi követelmények, illetve e körben alapvető fontosságú a bíróságok függetlenségének védelme.

Az állandó ítélkezési gyakorlat alapján a függetlenséghez hozzátartozik, hogy az érintett fórum teljesen autonóm és pártatlan módon gyakorolja feladatkörét (ún. külső szempont); továbbá egyenlő távolságot tartson a jogvitában részt vevő felektől, illetve e feleknek a jogvita tárgyához fűződő érdekeitől (ún. belső szempont). A függetlenség követelménye feltételezi, hogy az ítélethozatal feladatával megbízott személyekre vonatkozó fegyelmi felelősségi rendszer,

és ennek körében a megbízottak esetleges visszahívására vonatkozó szabályok garanciát nyújtanak annak a veszélynek az elkerülésére, hogy az adott fórumot a bírósági határozatok tartalmának politikai felülvizsgálatára használják. A Bíróság leszögezte, hogy az igazságügyi miniszter felhatalmazása annak eldöntésére, hogy engedélyezi-e vagy sem a bírói feladatok ellátásának engedélyezését a rendes nyugdíjkorhatáron túl, önmagában nem elegendő a bírói függetlenség elve megsértésének megállapításához. Ugyanakkor a jogkör gyakorlására vonatkozó érdemi feltételek és eljárási szabályok a jelen ügyben olyan jellegűek, hogy jogos kétség merül fel az érintett bírák külső tényezők általi befolyásolhatatlanságát és semlegességét illetően: azok a szempontok, amelyek alapján a miniszternek meg kell hoznia a döntését, túl homályosak és kevésbé ellenőrizhetők; a határozathoz nem kapcsolódik indokolási kötelezettség, továbbá a határozattal szemben nincs helye bírói jogorvoslatnak. Emellett az is a miniszter belátásától függ, hogy mikor adja meg az esetleges hozzájárulását, vagyis a bírácoknak bizonytalan ideig kell várakozniuk a miniszter döntésére.

Szintén az ítélezési gyakorlatból eredő elvárás, hogy a bírák külső nyomástól és beavatkozástól mentes eljárásának legyenek bizonyos garanciái. Ide tartozik, többek között, az elmozdíthatatlanság elve, ami megköveteli, hogy a bírák mindaddig hivatalban maradhassanak, amíg el nem érik a kötelező nyugdíjkorhatárt vagy a megbízatásuk lejártát, ha az határozott időre szól. Bár az elv nem abszolút jellegű, kizárólag jogszerű és kényszerítő indokok alapján lehet alóla kivételt tenni, tiszteletben tartva az arányosság elvét. A jelen ügyben azonban sérül az elmozdíthatatlanság elve, egyrészt a rendes bíróságok bíraira vonatkozó nyugdíjkorhatár-csökkentés, másrészt az igazságügyi miniszternek adott diszkrecionális jogkör miatt, aminek alapján szabad belátása szerint engedélyezheti, hogy e bírák a feladatkörük ellátását akár az új korhatáron túl is – női bírák esetében további tíz, férfi bírák esetében pedig további öt évig – folytathatják. E rendelkezésekkel kapcsolatban okkal merülhet fel, hogy valójában az igazságügyi miniszter számára kívánnak lehetőséget biztosítani egyes hivatalban lévő bírói csoportok eltávolítására az újonnan meghatározott rendes nyugdíjkorhatár révén, miközben másokat továbbra is hivatalban tarthat a miniszter. Mivel pedig a minisztert a határozatának meghozatalában semmilyen határidő nem köti, és az érintett bíró a határozat meghozataláig tisztségében marad, a miniszter esetleges elutasító határozatát meghozhatja azt követően is, hogy az érintett túllépte a rendes nyugdíjkorhatárt.

A Bíróság döntése és a ratio decidendi

A 2019. november 5-én kihirdetett ítéletben a nagytanácsban eljáró Bíróság teljes egészében helyt adott a Bizottság keresetének, és kimondta, hogy a Lengyel Köztársaság nem teljesítette az uniós jogból eredő kötelezettségeit azáltal, hogy egyrészt eltérő nyugdíjkorhatárt állapított meg a bírói tisztséget betöltő nők, illetve férfiak, valamint az ügyészi tisztséget betöltő nők, illetve férfiak esetében, másrészt csökkentette a rendes bíróságok bíráinak nyugdíjkorhatárát, továbbá azáltal, hogy diszkrecionális jogkört biztosított az igazságügyi miniszternek a bírák szolgálati viszonyának meghosszabbítására vonatkozóan.

Lukonits Ádám

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE AC-673/17. SZ. VERBRAUCHERZENTRALE BUNDESVERBAND KONTRA PLANET49 ÜGYBEN⁹

Tények és pertörténet

A Verbraucherzentrale Bundesverband, a német fogyasztói szervezetek szövetsége (a továbbiakban: szövetség) keresettel élt a Frankfurt am Main-i regionális bíróság előtt, kifogásolva, hogy a német Planet49 társaság online nyereményjátékok keretében előre bejelölt rubrikát (jelölőnégyzetet) használ, amelynek révén a játékban részt vevő felhasználók hozzájárulnak bizonyos sütik (cookie-k)¹⁰ telepítéséhez. Ezek a sütik a telepítésük után marketingcéllal információt gyűjtenek a felhasználóról. A szövetség a keresetben lényegében a jogsértő tevékenységgel való felhagyásra kötelezést kérte a bíróságtól.

Azt követően, hogy a regionális bíróság jóváhagyta a kereseti kérelmet, a Planet49 a tartományi felsőbírósághoz fellebbezett, amely viszont elutasította a társaság kérelmét. A döntés ellen a társaság felülvizsgálati kérelemmel élt. A folyamatban lévő eljárásban a német szövetségi legfelsőbb bíróság úgy döntött, hogy az eljárást felfüggeszti, és az érvényes hozzájárulás megadásának tárgyában előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjeszt a Bíróság elé.

A szövetségi legfelső bíróság az uniós jog értelmezésére kérte a Bíróságot a tekintetben, hogy (i) érvényes hozzájárulásnak tekinthető-e az előre bejelölt rubrikák alkalmazása, (ii) uniós jogi szempontból jelentősége van-e annak, hogy az információk személyes adatnak minősülnek, valamint (iii) köteles-e a szolgáltató tájékoztatást nyújtani a sütik működésének időtartamáról és harmadik felek hozzáféréséről a sütikhez.

A Bíróság érvelése

A Bíróság a kérdés vizsgálata során értelmezte az ügy szempontjából releváns 95/46/EK irányelv¹¹ és 2002/58/EK irányelv,¹² valamint a 2016/679 rendelet¹³ rendelkezéseit. A Bíróság az ítéletében megállapította, hogy az uniós jogi rendelkezések értelmében, különös tekintettel a 95/46/EK irányelv 2. cikkének h) pontjára, az internetes felhasználók hozzájárulása egyértelműen aktív, vagyis nem passzív magatartás. A Bíróság érvelése szerint egy előre bejelölt rubrika esetében lehetetlen annak megállapítása, hogy az adott felhasználó ténylegesen hozzájárult-e a személyes adatainak kezeléséhez, illetve ténylegesen birtokában volt-e a hozzájárulásról való döntéshez szükséges információknak. Életszerű ugyanis, hogy a felhasználó észre sem vette a négyzetet, és úgy bön-gészett tovább az oldalon.

A Bíróság továbbá felhívta a figyelmet arra, hogy a 2002/58/EK irányelv és a 2009/136/EK irányelv rendelkezéseit nézve az uniós normák is abba az irányba fejlődnek, hogy a felhasználó hozzájárulása nem vélelmezhető, hanem aktív magatartáshoz kö-tendő. A 2009/136 irányelv ugyanis módosította a 2002/58 irányelv 5. cikkének (3) bekezdését: a fel-használónak „joga van visszautasítani” kitéltelt a „hoz-zájárulását adta” kifejezéssel helyettesítette. A hozzá-járulás tehát nem tekinthető érvényesen megadottnak egy előre bejelölt rubrika változatlanul hagyása révén (amely megoldás a hozzájárulás megtagadásához kí-ván aktív magatartást: törlést). A Bíróság külön kitért az akaratnyilvánítás kifejezett voltára is: a hozzájárulás nem lehet pusztán kikövetkeztethető, annak pon-tosan az érintett adatkezelésre kell vonatkoznia.

A Bíróság leszögezte, hogy jelen ügyben a Planet49 által alkalmazott előre bejelölt rubrika nem tekin-tető elegendőnek a felhasználó érvényes hozzájárú-lásának kifejezéséhez. Hivatkozott továbbá a 2016/679 rendelet (32) preambulum-bekezdésére is, mely az aktív hozzájárulás értelmezése keretében egészen pontosan szabályozza az internetes honlapokon al-kalmazott jelölőnégyzetek kérdését, és úgy rendel-kezik, hogy a hozzájárulást a rubrika bejelölésével nyilvánítható ki. Ugyanez a preambulum-bekezdés ugyanakkor kifejezetten kizárja a hozzájárulást a „hallgatás, az előre bejelölt négyzet vagy a nem-cse-lekvés” révén.

Az adatok személyes jellegét illetően a Bíróság le-szögezte, hogy az előzetes döntéshozatalra utaló ha-tározatból világosan kitűnik, hogy a jelölőnégyzet ré-vén szerzett hozzájárulás személyes adatok gyűjté-sére vonatkoztt. Ezzel együtt a Bíróság egyetértett a főtanácsnok indítványával, miszerint a 2002/58 irányelv 5. cikkének (3) bekezdése a felhasználót a magánéletébe történő beavatkozástól védi, függet-

lenül attól, hogy a beavatkozás személyes adatot érint-e.

Az előterjesztő bíróság utolsó kérdése kapcsán a Bíróság a hozzájárulást megelőző tájékoztatás tartal-mát vizsgálta, nevezetesen azt, hogy a kötelezően nyújtandó információk kiterjednek-e a sütik műkö-désének időtartamára, illetve arra, hogy harmadik felek hozzáférhetnek-e a sütikhez. A Bíróság e kör-ben megállapította, hogy az érintett uniós rendelke-zés felsorolja azon információkat, amelyeket az adat-kezelőnek közölnie kell azzal a személlyel, akitől adatot gyűjt. A Bíróság rámutatott, hogy noha a fel-sorolásban nem szerepel az adatkezelés időtartamára vonatkozó információ, a „legalább” kitételeből viszont kitűnik, hogy az uniós jog rendelkezése nem tekin-tendő taxatív felsorolásnak. A Bíróság értelmezése szerint a sütik működésének időtartamára vonatko-zó információközlés a tisztességes adatkezelés kere-tében megkövetelhető. A harmadik felek hozzáféré-sével kapcsolatban a Bíróság leszögezte, hogy erre vonatkozóan mind a 95/46/EK irányelv, mind a 2016/679 rendelet kifejezett rendelkezést tartalmaz; ezek értelmében a felhasználónak nyújtandó tájékoz-tatásnak ki kell terjednie az adatok címzettjére, illet-ve a címzettek kategóriáira.

A Bíróság döntése és a ratio decidendi

A Bíróság a 2019. október 1-jén meghozott ítéleté-ben kimondta, hogy az uniós jogot úgy kell értelmez-ni, hogy a felhasználó által megadott hozzájárulás nem tekinthető érvényesnek, amennyiben az előre bejelölt rubrika révén történik, a hozzájárulás meg nem adásához pedig a bejelölést a felhasználónak tö-rölnie kell. Az ítéletben a Bíróság kimondta azt is, hogy uniós jogi szempontból a felhasználó által meg-adott hozzájárulást nem kell eltérően értelmezni at-tól függően, hogy személyes adatokat érintenek-e a gyűjtött információk. A Bíróság úgy határozott to-vábbá, hogy az uniós jog értelmében a szolgáltatót információnyújtási kötelezettsége kiterjed a sütik mű-ködésének időtartamára, valamint a harmadik felek hozzáférésére is.

Alföldi András

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE A C-418/18 P, PUPPINCK ÉS TÁRSAI KONTRA BIZOTTSÁG ÜGYBEN¹⁴

Tények és pertörténet

Patrick Grégor Puppinc és hat másik személy kérel-me alapján 2012. május 11. napján az Európai Bizott-ság nyilvántartásba vette a One of Us („Egy közü-lünk”) címet viselő európai polgári kezdeményezést

(továbbiakban: EPK), melynek fő célkitűzése az volt, hogy az Európai Unió hatáskörébe tartozó valamennyi területen – de különösen a kutatás, a fejlesztési támogatás és a közegészség területén – tiltsák be minden olyan tevékenység anyagi támogatását, amelyben feltételezhetően emberi embriók megsemmisítésére kerül sor. Ennek érdekében a vitatott EPK szervezői javasolták több finanszírozási és kutatási tárgyú uniós jogszabály módosítását.¹⁵ A vitatott EPK-t, amelyet a szervezők 2014. február 28-án nyújtottak be a Bizottságnak, több mint 1,7 millió európai polgár írta alá. Ezt követően a Bizottság fogadta az EPK szervezőit, akik lehetőséget kaptak arra, hogy az Európai Parlamentben szervezett közmeghallgatáson ismertessék kezdeményezésüket. 2014. május 28-án a Bizottság közleményben jelezte, hogy semmilyen lépést nem kíván tenni a vitatott EPK nyomán.¹⁶

A European Citizens' Initiative One of Us nevű szervezet, valamint a vitatott EPK-t szervező hét magánszemély 2014. július 25-én keresetet adott be a Törvényszékhez elsődlegesen a Bizottság közleményének megsemmisítése, másodlagosan a polgári kezdeményezésről szóló 211/2011 rendelet¹⁷ (továbbiakban: 211/2011 rendelet) 10. cikk (1) bekezdés c) pontjának megsemmisítése iránt. 2015. november 26-án kelt végzésével a Törvényszék a keresetnek a rendelet részleges megsemmisítésére irányuló részét elfogadhatatlannak minősítve utasította el, egyúttal a Parlamentnek és a Tanácsnak, mivel már nem voltak alperesnek tekinthetők, beavatkozási jogállást engedélyezett. A Törvényszék 2018. április 23-i ítéletével¹⁸ a keresetet teljes egészében elutasította.

Az alapügy felperesei fellebbezést nyújtottak be, melyben kérték a Törvényszék ítéletének hatályon kívül helyezését és a Bizottság közleményének megsemmisítését. Bobek főtanácsnok 2019. július 29-én közzétett indítványában azt javasolta a Bíróságnak, hogy a fellebbezést utasítsa el.¹⁹

A Bíróság érvelése

A fellebbezés első jogalapját illetően a Bíróság leszögezte, hogy – az Európai Unióról szóló szerződés szövegéből következően és az EPK mint jogintézmény céljának fényében – a Bizottság fakultatív jelleggel terjeszt elő uniós aktusra irányuló javaslatot egy-egy EPK nyomán. Az intézményi egyensúly elvét értelmezve a Bíróság megjegyezte, hogy az EPK mint intézmény ahhoz hasonló jogot hivatott biztosítani az uniós polgárok számára, mint amivel a Parlament és a Tanács is rendelkezik azt illetően, hogy a Bizottságot jogalkotási javaslat előterjesztésére kérje fel. A Parlament és a Tanács e jogához hasonlóan az EPK sem sértheti a Bizottság jogalkotás-kezdeményezési hatáskörét: a jogalkotás-kezdeményezés-

re vonatkozó kötelezettség előírása sértené a Bizottság mérlegelési jogkörét és függetlenségét.

Az EPK hatékonysága kapcsán a Bíróság kifejtette továbbá azt, hogy az EPK mint intézmény célja a polgárok demokratikus folyamatokban való részvételének támogatása és az uniós intézményekkel való párbeszéd előmozdítása, de csakis a meglévő intézményi egyensúlyhoz illeszkedően, illetve az uniós intézményekre ruházott hatáskörök korlátai között. Ez a megállapítás ugyanakkor nem jelenti azt, hogy EPK meg lenne fosztva a hatékony érvényesülés lehetőségétől, hiszen az EPK számos különös kötelezettséget ró a Bizottságra. A Bíróság egyetértett a főtanácsnokkal abban, hogy az EPK sajátos hozzáadott értéket nem az eredmény bizonyossága adja, hanem az, hogy az uniós polgárok számára alkalma, lehetőséget teremt politikai vitát kezdeményezésére az uniós intézményekben, anélkül, hogy be kellene várni a jogalkotási eljárás megindítását.

Mindezek alapján a Bíróság a fellebbezés első jogalapját elutasította.

A fellebbezés második jogalapját illetően a Bíróság rámutatott arra, hogy a 211/2011 rendelet (20) preambulumbekendését úgy kell értelmezni, hogy az adott EPK-ra vonatkozó közleményben szerepeltetni kell a Bizottság jogi és politikai következtetéseit is, méghozzá az érvek jogi és politikai jellegének megértését szolgáló módon. Ugyanakkor a Bizottságnak nincs arra irányuló kötelezettsége, hogy a jogi és a politikai következtetéseit formálisan is szétválassza egymástól. A fellebbezés ezen részét a Bíróság tehát elutasította.

A fellebbezés harmadik jogalapjának körében a Bíróság tisztázta, hogy a Bizottság által a 211/2011. rendelet 10. cikk (1) bekezdés c) pontja alapján kiadott közlemény olyan aktusnak minősül, ami bírói felülvizsgálat tárgya lehet. A felülvizsgálat terjedelmét illetően egyrészt rögzítette, hogy az indokolási kötelezettségnek főszabály szerint az Unió összes joghatást kiváltó jogi aktusára vonatkoznia kell; azért, hogy az érintettek a jogaik védelme érdekében megismerhessék az aktus jogi indokait, az uniós bíróság pedig jogszerűségi felülvizsgálatot gyakorolhasson. Másrészt, a Bíróság megállapította, hogy mivel a Bizottságnak az EPK nyomán meghozott döntése a részére biztosított jogalkotás-kezdeményezési hatáskör gyakorlásának körébe tartozik, amellyel összefüggésben széles mérlegelési jogkörrel élve, ezért a bírói felülvizsgálatnak a döntés indokolásának megfelelőségére, illetve a nyilvánvaló értékelési hibákra kell szorítkoznia. Ezen megfontolások alapján a Bíróság a fellebbezés harmadik jogalapját elutasította.

A negyedik jogalappal kapcsolatban először is ki kell emelni, hogy a Bíróság elutasította a fellebbezők

érvelését, miszerint a 2011. október 18-i Brüstle-ítélet (C-34/10, EU:C:2011:699) olyan értékelést tartalmazna, amely szerint az emberi embriók felhasználásával járó tudományos kutatásokat az Unió semmilyen esetben sem finanszírozhatja. A Bíróság ugyancsak megalapozatlannak találta a fellebbezőknek az embrionálissejt-kutatással és a terhesség-megszakítással kapcsolatban kifejtett érveit, és megállapította, hogy a Törvényszék helyesen alkalmazta a jogot, amikor a Bizottság mérlegelési jogkörét korlátozottan, a vitatott közleményt pedig kimerítő módon vizsgálta felül. Következésképpen a fellebbezés negyedik jogalapját a Bíróság elutasította.

Végül, a fellebbezés ötödik jogalapjának vizsgálata után a Bíróság arra a következtetésre jutott, hogy a Törvényszék helytállóan vélte úgy, hogy a vitatott EPK célja az volt, hogy a Bizottságot felkérje már meglévő vagy tervezett uniós jogi aktusok módosítására irányuló jogi aktus előterjesztésére, nem pedig az, hogy az emberi embrió jogállásának meghatározására irányuló javaslatot terjesszen elő. Így tehát a fellebbezés ötödik jogalapját is elutasította a Bíróság.

A Bíróság döntése és a ratio decidendi

A Bíróság a 2019. december 19-én meghozott ítéletében a fellebbezést teljes egészében elutasította. Az konkrét ügyön túlmutató elvi élű megállapítások körében szükséges kiemelni, hogy a Bíróság szerint az EUSZ 11. cikk (4) bekezdése, valamint a 211/2011. rendelet alkalmazásával a Bizottságnak nem keletkezik kötelezettsége jogi aktusra irányuló javaslat előterjesztésére egy adott EPK nyomán. Az ítélet szerint a 211/2011. rendelet (20) preambulumbekendésért úgy kell értelmezni, hogy az adott EPK-ra vonatkozó közleményben a Bizottság jogi és politikai következtetéseinek egyaránt szerepelniük kell, oly módon, hogy az lehetővé tegye a közleményben foglalt indokok jogi és politikai jellegének megértését, de a Bizottságnak nincs arra irányuló kötelezettsége, hogy jogi és politikai következtetéseit formálisan is szétválassza egymástól. A Bíróság rámutatott arra, hogy az EPK nyomán kiadott közlemény a Bizottság széles mérlegelési jogköre gyakorlásának körébe tartozik, így annak korlátozott – az indoklás megfelelő jellegére, illetve a nyilvánvaló értékelési hibákra szorító – bírói felülvizsgálat tárgyát kell képeznie. Végül pedig érdemes rámutatni a Bíróság azon megállapítására, miszerint a 2011. október 18-i Brüstle-ítélet (C-34/10, EU:C:2011:669) nem tartalmaz olyan megállapítást, amely szerint az emberi embriók felhasználásával járó tudományos kutatásokat az Unió semmilyen esetben sem finanszírozhatja.

Kazai Viktor Zoltán

A BÍRÓSÁG ÍTÉLETE A C-752/18. SZ., DEUTSCHE UMWELTHILFE KONTRA FREISTAAT BAYERN ÜGYBEN²⁰

Tények és pertörténet

Egy németországi környezetvédő szervezet, a Deutsche Umwelthilfe keresete nyomán 2012. október 9-i ítéletével a müncheni közigazgatási bíróság megállapította, hogy München városának számos pontján, néha jelentős mértékben meghaladta az uniós jog által a nitrogén-dioxid tekintetében meghatározott átlagos határértéket a légszennyezettség, és elrendelte, hogy a város levegőminőségre vonatkozó cselekvési tervébe vezessenek be olyan intézkedéseket, amelyek révén a nitrogén-dioxid kibocsátás gyorsan a megállapított határérték alá csökkenthető. Ezt követően a jogerőre emelkedett ítéletben foglalt rendelkezés teljesítésének elmaradása miatt több közigazgatási bírósági döntés is született, amelyek kényszerítő bíróság megfizetésére kötelezték Bajorországot nemteljesítés esetén.

A bíróságok ellenére a tartomány miniszterelnöke és más bajorországi döntéshozók nyilvánosan kijelentették, hogy továbbra sem szándékoznak eleget tenni a közlekedési korlátozások előírására vonatkozó bírói kötelezésnek. Az egyik éppen folyamatban lévő eljárásban a bajor tartományi közigazgatási felsőbbbíróságnak döntenie kell a Deutsche Umwelthilfe által benyújtott jogorvoslati kérelemről, amely elsődlegesen Bajorország környezetvédelmi és fogyasztóvédelmi miniszterével, másodlagosan pedig a tartomány miniszterelnökével szemben alkalmazott kényszerítő elzárás elrendelésére irányul. A bajor tartományi közigazgatási felsőbbbíróság úgy döntött, hogy a kényszerítő elzárás elrendelésének tárgyában előzetes döntéshozatal iránti kérelmet terjeszt a Bíróság elé.

Az előterjesztő Bíróság lényegében arra kereste a választ, hogy hogyan kell értelmezni az uniós jogot, különösen az Alapjogi Charta 47. cikkének első bekezdését olyan körülmények között, amikor egy nemzeti hatóság következetesen megtagadja az uniós jogból eredő, egyértelmű, pontos és feltétel nélküli kötelezettség teljesítését, noha erre bírósági határozat kötelezi: feljogosítja-e, illetve kötelezi-e a hatáskörrel rendelkező nemzeti bíróságot, hogy a közhatalmi feladatot ellátó személyekkel szemben kényszerítő elzárást rendeljen el.

A Bíróság érvelése

A Bíróság először is emlékeztetett arra, hogy az uniós jog végrehajtásának foganatosítására vonatkozó részletes szabályok a tagállamok eljárási autonómiájának

elve alapján azok belső jogrendjébe tartoznak, ugyanakkor e szabályok nem lehetnek kedvezőtlenebbek a belső jog hatálya alá tartozó hasonló jellegű esetekre vonatkozókhöz képest (egyenértékűség elve), és nem tehetik lehetetlenné vagy rendkívül nehézé az uniós jog által biztosított jogok gyakorlását (tényleges érvényesülés elve).

Másodsorban, a Bíróság leszögezte, hogy a tagállamok az uniós jog végrehajtása során kötelesek biztosítani a Charta 47. cikkében, valamint az Aarhusi Egyezmény²¹ 9. cikkében biztosított hatékony jogorvoslathoz való jogot. Ennek a jognak a lényeges tartalmát sérti, ha egy nemzeti jogszabály olyan helyzetet teremt, amelyben bírósági ítéletek hatástalanok maradhatnak, mert kikényszerítésükre nincsenek megfelelő eszközök. Amennyiben a nemzeti szabályok uniós joggal összhangban álló értelmezése nem lehetséges, úgy a nemzeti bíróság köteles a nemzeti jog alkalmazását mellőzni. A nemzeti bíróságnak ugyanakkor nem kötelessége mellőzni a nemzeti jogot, amennyiben a mellőzés révén más uniós szinten biztosított alapvető jogot – jelen esetben a Charta 6. cikkében foglalt szabadsághoz való jogot – sértene, hiszen a hatékony bírói jogvédelemhez való jog is korlátozható mások jogainak és szabadságainak védelme érdekében.

A Bíróság továbbá felhívta a figyelmet az Alapjogi Charta általános jogkorlátozási tesztet szabályozó 52. cikkének (1) bekezdéséből fakadó követelményekre. Egyrészt, az önkényesség elkerülése érdekében a nemzeti bíróság feladata annak értékelése (a szöveg és tartalom tekintetében is), hogy a kényszerítő elzárásra vonatkozó nemzeti szabályok kellően hozzáférhetőek, pontosak és alkalmazásukat tekintve előreláthatók-e. Másrészt, az arányosság elvéből következően a kényszerítő elzárás alkalmazására – tekintettel arra, hogy szabadságtól való megfosztásról van szó – csak akkor kerülhet sor, ha nincs olyan kevésbé korlátozó intézkedés, ami lehetővé tenné a kitűzött cél elérését.

A Bíróság leszögezte, hogy jelen ítélet nem érinti annak lehetőségét, hogy az uniós jog megsértését kötelezettségesség megállapítása iránt indított eljárásban vizsgálja. Továbbá emlékeztetett arra, hogy azon elv, amely szerint a tagállamok felelősek az uniós jog megsértésével a magánszemélyeknek okozott, nekik felróható károkért, alkalmas lehet az uniós jog érvényesülésének, illetve a magánszemélyeket az uniós jog alapján megillető jogok hatékony védelmének biztosítására.

A Bíróság döntése és a ratio decidendi

A Bíróság a 2019. december 19-én meghozott ítéletében kimondta, hogy az uniós jogot, különösen az

alapjogi Charta 47. cikk (1) bekezdését úgy kell értelmezni, hogy ha egy nemzeti hatóság következetesen megtagadja az őt az említett jogból – különösen a környezeti levegő minőségéről és a Tisztább levegőt Európának elnevezésű programról szóló, 2008. május 21-i 2008/50/EK európai parlamenti és tanácsi irányelvből – eredő, egyértelmű, pontos és feltétel nélküli kötelezettség teljesítésére kötelező bírósági határozat végrehajtását, akkor a hatáskörrel rendelkező nemzeti bíróság köteles a közhatalmi feladatot ellátó személyekkel szemben kényszerítő elzárást elrendelni, amennyiben a belső jogi rendelkezések jogalapot nyújtanak e kényszerintézkedés elrendeléséhez, egyszersmind kellőképpen hozzáférhetőek, pontosak és alkalmazásukat tekintve előre láthatók; továbbá, amennyiben az Alapjogi Charta 6. cikkében biztosított szabadsághoz való jognak az ilyen intézkedés elrendeléséből eredő korlátozása megfelel a Charta 52. cikk (1) bekezdésében előírt feltételeknek. Ha azonban a belső jog nem nyújt rá megfelelő jogalapot, az uniós jog nem jogosítja fel e bíróságot ilyen intézkedés elrendelésére.

Kazai Viktor Zoltán

JEGYZETEK

1. C-585/18., C-624/18. és C-625/18. sz. egyesített ügyek, EU:C:2019:982.
2. A kérdést előterjesztő bíróság szerint kinevezési eljárásuk tükrében kétségek merülnek fel azzal kapcsolatban, hogy az új tanács függetlennek és pártatlannak tekinthető-e egyáltalán, hiszen a fegyelmi tanácsot kinevező KRS-t többségét a törvényhozás választja. Kérdésükben utalnak továbbá arra, hogy a KRS nyilvánosan bírálta a legfelső bíróság tagjait amiatt, hogy előzetes döntéshozatalra bocsátottak kérdéseket, valamint azért, mert együttműködtek az uniós intézményekkel. A tagállami bíróság hivatkozott még a KRS által kibocsátott állásfoglalások általános jellegére, a jogszabály szövegét megismétlő indokolásra.
3. A kérdést előterjesztő bíróság 2019. december 5-én megállapította, hogy a fegyelmi tanács nem teljesíti a függetlenség és pártatlanság követelményeit. Forrás: CDL-PI(2020)002-e Poland- Urgent Joint Opinion on the amendments to the Law on organisation on the Common Courts, the Law on the Supreme Court and other Laws, 16. pont, [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI\(2020\)002-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-PI(2020)002-e).
4. 2019. november 5-i Bizottság kontra Lengyel Köztársaság (a rendes bíróságok függetlensége) ítélet, C-192/18, EU:C:2019:924 (a továbbiakban: Ítélet).
5. Evgeni Tanchev főtanácsnok indítványa a C-192/18. sz. Bizottság kontra Lengyel Köztársaság ügyben,

- EU:C:2019:529, 120. pont. Érdekeség, hogy a Bíróság Hivatalához 2019. szeptember 16-án benyújtott beadványában a Lengyel Köztársaság az eljárás szóbeli szakaszának újbóli megnyitását kérte. Jelezte, hogy nem ért egyet a főtanácsnok indítványával, amely többek között – ahogyan az az indítvány bizonyos pontjainak „tartalmából és összefüggéseiből”, valamint a főtanácsnoknak a 2019. június 24-i Bizottság kontra Lengyelország (a legfelsőbb bíróság függetlensége) ügyben 2019. április 11-én ismertetett indítványában szereplőkhöz hasonló pontokból kitűnt – a Bíróság korábbi ítélezési gyakorlatának, különösen a 2018. február 27-i Associação Sindical dos Juizes Portugueses ítélet és a 2018. július 25-i Minister for Justice and Equality (az igazságszolgáltatási rendszer hiányosságai) ítélet állítólagosan téves értelmezésén alapult, amely értelmezést a felek nem vitattak meg. A Bíróság ezzel nem értett egyet, és végül részben eljársi, részben érdemi okokra hivatkozva elutasította a tagállam kérelmét a szóbeli szakasz újbóli megnyitására.
6. C-619/18, EU:C:2019:325.
 7. C-64/16, EU:C:2018:117.
 8. C-216/18 PPU, EU:C:2018:586.
 9. C-673/17., EU:C:2019:801.
 10. A cookie-k olyan fájlok, amiket az internetes oldal működtetője az ezen oldalt felkereső felhasználó számítógépére telepít, és amikhez az oldal ismételt felkeresése esetén újra hozzáférhet, ezáltal könnyebbé teheti az interneten történő tájékozódást vagy a tranzakciókat, továbbá a felhasználói tevékenységről információkat gyűjthet.
 11. A személyes adatok feldolgozása [helyesen: kezelése] vonatkozásában az egyének védelméről és az ilyen adatok szabad áramlásáról szóló 95/46/EK irányelv.
 12. A 2009/136/EK irányelvvel módosított, az elektronikus hírközlési ágazatban a személyes adatok kezeléséről, feldolgozásáról és a magánélet védelméről szóló 2002/58/EK irányelv.
 13. A 95/46/EK irányelv hatályaon kívül helyezéséről szóló 2016/679 általános adatvédelmi rendelet..
 14. C-418/18. P., EU:C:2019:1113.
 15. Európai Közösségek általános költségvetésére alkalmazandó költségvetési rendeletről szóló, 2002. június 25-i 1605/2002/EH, Euratom tanácsi rendelet; „Horizont 2020” kutatási és innovációs keretprogram (2014–2020) létrehozásáról szóló európai parlamenti és tanácsi rendeletre irányuló javaslat (COM(2011) 809); a fejlesztési együttműködés finanszírozási eszközének létrehozásáról szóló 2006. december 18-i 1905/2006/EK európai parlamenti és tanácsi rendelet.
 16. Az „Egy közülünk” címet viselő EPK-hoz tartozó valamennyi hivatalos dokumentum elérhető az Európai Polgári Kezdeményezés honlapján: https://europa.eu/citizens-initiative/initiatives/details/2012/000005_hu.
 17. A polgári kezdeményezéséről szóló, 2011. február 16-i 211/2011/EU európai parlamenti és tanácsi rendelet.
 18. T-561/14, EU:T:2018:201, One of Us és társai kontra Bizottság.
 19. Bobek főtanácsnok indítványa a C-418/18, Puppincz és társai kontra Bizottság ügyben, <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?jsessionid=80A1E9F9D11FD9E9A185BD00762B0462?text=&docid=216560&pageIndex=0&doclang=HU&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=9657560>.
 20. C-752/18., EU:C:2019:1114.
 21. A környezeti ügyekben az információhoz való hozzáférésről, a nyilvánosságnak a döntéshozatalban történő részvételéről és az igazságszolgáltatáshoz való jog biztosításáról szóló, 1998. június 25-én Aarhusban aláírt és az Európai Közösség nevében 2005. február 17-i 2005/370/EK tanácsi határozattal jóváhagyott egyezmény.